

ULUSLARARASI BEDİÜZZAMAN SEMPOZYUMU-III

**20. Asırda İslâm Düşüncesinin Yeniden Yapılanması ve
Bediüzzaman Said Nursî**

İlmi Heyet

Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş, Prof. Dr. İbrahim Canan,
Prof. Dr.Suat Yıldırım, Prof. Dr. Ahmet Akgündüz, Prof. Dr.Faris Kaya

Yayına Hazırlayan

Mehmet Paksu

Tercümeleler

Arapça

Veli Sırım, Abdülaziz Hatip, Kenan Demirtaş

İngilizce

Metin Karabaşoğlu

Almanca

Nuriye Uşşak

Dizgi

Nesil Basım Yayın

551 32 25

Baskı, Cilt:

Nesil Matbaacılık A.Ş.

551 32 27

ISBN 975-408-271-5

©

Bu eserin yayın hakkı Nesil Basım Yayın A.Ş.'ye aittir.

◆

Sanayi Cad. Bilge Sk.No: 2

Yenibsona / İSTANBUL

Tel: (0212) 551 32 25 pbx

SAİD NURSÎ DÜŞÜNÇESİ “ÇAĞDAŞ BİR YAKLAŞIM”

MUHAMMED RÜŞDÎ UBEYD*

Risâle-i Nur hakkında şümüllü olarak, metodlu bir şekilde araştırma yapan kişi, çok açık bir gerçekle yüzyüze gelir; müellif, insanların islahına yönelik yazdığı risâlelerde, İslâm düşüncesinin meselelerini geniş çaplı, ayrıntılı ve derinlemesine açıklama yollarını takip ederek ele almıştır. Burada aynı zamanda, İslâmî şahsiyetin tekrar binâ edilmesi, yeniden yapılanmış İslâm ümmetinin üzerine düşen mes'uliyetini yerine getirebilmesi, Türkiye'de, yaşadığı asrı paylaşan ve imanını, asâletini, toplumunu ve ümmetini tehdit eden fikrî tehlikelere maruz kalan Müslüman insanın kurtulabilmesine yönelik hulâsa edilmiş görüşleri vardır. Bediüzzamanın yeni bir yaklaşımla ve muâsır temeller üzerine bina ederek ortaya koyduğu hükümler, Kur'ânî, nebevî ve içtihadî çözümler hâlâ sıcaklığını korumaktadır. Bu araştırma, Bediüzzaman'ın ortaya koyduğu çözüm yollarını ve önemli tespitleri nura talip olanlara ya da Bediüzzaman'ın modern düşünce yapısını öğrenmek isteyenlere ışık tutacaktır.

***MUHAMMED RÜŞDÎ UBEYD** (Eğitimci-Yazar)

1947'de Irak'ın Akra şehrinde doğdu. Eğitim uzmanı olan Muhammed Rüşdi eğitimci olduğu için bazı İslâmî kuruluşlarda dersler vermektedir.

Muhammed Rüşdi Ubeyd Irak'ta yayınlanan *Terbiyetü'l-İslâmî*'de, Kuveyt'te çıkan *el-Va'yü'l-İslâmî*'de, Katar'da neşrolan *el-Ümme*'de, Hindistan'da yayınlanan *er-Râdiü'l-İslâmî*'de, Fas'ta çıkan *el-Mişkâtü'l-Edebiyye*'de ve Türkiye'de *İslâmî Edebiyat* gibi dergilerde edebî, fikrî, dinî ve tenkidî makaleler yazmaktadır.

Ayrıca Uluslararası İslâm Edebiyatı Birliği üyesidir.

Yayınlanan eserleri:

1. İlim ve Akliyat Işığında İman.
2. İlim ve Akliyat Işığında Peygamberlik.

Bediüzzaman tarafından te'lif edilen Risâle-i Nur, çoğu zaman müellifinin içtihadî görüşlerini ihtiva etmesine, onun yaşadığı zaman ve mekanın özelliklerini taşımasına, te'lif süresince yazarının yaşadığı psikolojik, sosyal ve ilmi şartları aksettiriyor olmasına rağmen, hâlen hayatîyetini ve tesirini korumaktadır. Bunun sebebi, öncelikle Allah'ın kitabı Kur'an'a dayanması, bunun yanısıra insanların ihtiyaçlarına ve cevap aradığı sorulara tam olarak cevap vermesidir.

Bediüzzaman kâh kendi nefesine yönelir, onu iman ile kuvvetlendirmeye çalışır, kâh nur talebesiyle sohbet ederek onu terbiye eder, kâh efkâr-ı dâleden (dalâlet düşüncelerinden) müteessir olan îmân sahibi Müslümanlara seslenir, kâh toplumu ve bütün ümmeti ilgilendiren problemlere eğilir. Onun Risâle-i Nur'da ikâme ettiği düşünce yapısını bu esas temeller üzerine kurduğu söylenebilir. Hiç şüphesiz bu umdeler, İslâm ümmeti ve insanlık için yeni mesajlar sunması açısından son derece önemlidir. Diğer yandan Bediüzzaman bütün dikkat ve gayretini bu umdelerin tesisine harcamada yalnız değildir; İslâm âleminin her köşesinde yaşayan bir çok düşünür, farklı şartlar altında olmalarına, farklı ıstihahlarla çözüm üretmelerine rağmen, onunla aynı paralelde fikir yürütmüşlerdir.

Bu araştırmada ayrıntılı olarak ele alacağımız umdelerden en önemlilerini başlıklar halinde şöylece sıralayabiliriz;

- 1- İmânın temellendirilmesi.
- 2- İslâm Şeriatinin taşıdığı özelliklerin açıklanması, aleyhinde öne sürülen şüphelerin tenkidi.
- 3- Batı medeniyetiyle İslâm medeniyetinin karşılaştırılması.
- 4- Kevnî kanunları anlama ve bunlardan istifade etmeye dâvet.
- 5- Tecrübî (müsbet) ilimlerde araştırma yapmaya teşvik.
- 6- Maddî alanda çalışmalar yapmaya teşvik.
- 7- İslâm birliğine çağrı.
- 8- Aslî değerlerle muâsir değerlerin birbiriyle tevfiği (bağdaştırılması).
- 9- Müslüman ferdin ahlâkî yapısının yenilenmesi.
- 10- Müslümanda güzel duyguların ortaya çıkarılması.

Son olarak, bu araştırmanın Kitap, Sünnet ve Rızây-ı İlâhîye muvâfık olduğunu söylerken, bu çalışmamı Rabbimin yüce katında kabul etmesini, sâlih kullarının kalplerini buna aralamasını dilerim. Gufrân olan Allah'tan başka bir dileğim yoktur. Allah hata ve nisyandan münezzehtir.

Okurlarımdan bu çalışmadaki doğru bulduklarını almalarını, kusurları ise bana havale etmelerini bekliyorum.

"Vallahu yekûlü'l-hakka ve hüve yehdi's-sebîl"

"Ve-Âhiru da'vânâ eni'l-hamdülillâhi Rabbi'l-âlemîn"

1- İmanın temellendirilmesi

Bediüzzaman'ın; "Bu zamanda Ehl-i İslâmın en mühim tehlikesi fen ve felsefeden gelen bir dalâletle kalplerin bozulması ve îmânın zedelenmesidir."¹ şeklindeki yorumu çok isabetli ve yerinde olan bir görüştür. Onun bu görüşündeki isabet,

¹ Nursi, Said, Lem'alar, 104

teşhisindeki incelik, Müslüman ferdin îmânî yapısında felsefî taarruzun meydana getirdiği kötü neticeler ve derin yaralar gözönüne alındığında kendini gösterir. Özellikle laikliğin bütün fikrî ve ictimai meselelere şâmil sosyal bir düzen olarak kabul edildiği ülkelerde bu taarruz, hayat ilkelerine bütün şiddetiyle etki etmektedir. Ancak, mevcut felsefenin insan aklı ve vicdanına koyduğu düşünce ambargosuyla tüm insanlık karşı karşıyadır. Bu konuda Roger Garaudy şöyle demektedir; "Hâlihazırda mevcut felsefe düşüncesi üzerine binâ edilmiş olan ilim anlayışı, ilmi hikmet ve îmandan uzak olarak, herşeyi kendi gâyesi doğrultusunda kullanma düşüncesini akla yerleştirmekte, "niçin?" sorusuna cevap vermemekte, nihâî hedefi, sınırları ve esasları sorgulamamakta, neticede bu anlayış, beşeriyeti intihara sevk etmektedir."² Garaudy İslâmiyetin öngördüğü îmân anlayışına, insanlığın duyduğu ihtiyacı şu şekilde açıklıyor; "İlmi, hikmetten ve îmandan ayırmayan bu mefhumun yeniden ihyası ve neşrine veya aklın kâmil kavrayabilmesine şimdiki kadar ihtiyaç duyulmamıştır. Bu, beşeriyet hayatında gelinen yeni bir dönemin göstergesidir."³

Bu zarûret, günümüz Batı dünyasında bir çok yazarlar, düşünürler ve filozoflar tarafından te'lif edilen ve İslâm âlemine tercüme vasıtasıyla ulaşan kitaplarda açıkça te'kid edilmektedir.⁴ İmânın kitap ve sünnette İslâmın vazgeçilmez belirtisi olduğunun vurgulanması, Batılı bazı tanınmış şahsiyetlerin Müslüman olma sebeplerindedir. Müslüman olan ve "Rehber İslâm" kitabının müellifi olan Alman Dr. Murad Hoşman şöyle diyor; "Bilim akla nihaysiz sorular bırakıyor, her geçen gün sel gibi artan yeni sorulara belirgin bir cevap getiremiyor. Dinden uzak bu tür tecrübeye dayalı tabii ilimler, dinin boşluğunu doldurmaktan, özellikle dinin fitrî ölçülerle açıkladığı ve ulaştırdığı gayeleri karşılamaktan âcizdir. Dini, devre dışı bırakma düşüncesi sonradan ortaya atılan, dar ufuklu bir yaklaşımdır. Nitekim bu durum, bir müddet hâkimiyet kuran Darwinizmin yerle bir olması ve Freud, Karl Marx ve kadim materyalizmin zevâl buimasında açıkça kendini göstermektedir."⁵

İlmin sınırlı oluşu itirafından,⁶ gayba îmâna duyulan ihtiyacın ilanından ve ilmin gurur zincirlerini kırarak hürriyetine kavuşmasından çok önceleri Said Nursî, Müslüman ferdin dünyasını ve semasını kaplayan şüphe bulutlarını dağıtan Kur'ânî îmânı takdim etmiştir. Allâh-u Teâlâ'ya, esmâ-i hüsnâsına, rubûbiyyetine, ulûhiyyetine, gönderdiği mukaddes kitaplarına, enbiyâ ve resûllerine, haşir gününe, âhirete, meleklerle îmân zarureti üzerinde ısrarla durarak, bunlarla ilgili Kur'ân âyetlerini asrımız anlayacağı şekilde ve örnekler vererek te'lif ettiği Risâle-i Nur eserinde, Müslümanın akıl ve kalbinde îmânın temellerini—fikrî olarak—kürmüştür.

Bediüzzaman "taklîdî îmân" sahiplerinin, materyalist ve laik felsefenin attığı şüphelere karşı koyacak güçlerinin olmadığı görüşündedir. Kur'ânî bürhanlardan, ilmi delillerden ve akli hüccetlerden uzak olunması halinde, bu cânipten gelecek çok

² Garaudy, Roger, Batıda İslâmiyet, 11

³ Garaudy, 12

⁴ Daha geniş bilgi için bkz. Robert M. Agros- George N. Stanisio, Yeni Yaklaşımla İlim, Kuveyt/ 1989; Jan Forestia, İlimi Düşünce Ölçekleri, Beyrut/1984; Rene Debor, İnsanın İnsaniyeti (Nobel ödüllü), Beyrut/1979; Morris Bukay, Modern Bilimler Işığında Mukaddes Kitaplar, Beyrut/1977 vb.

⁵ Hoşman, Dr. Murad, Rehber İslâm, 75, 76

⁶ G. Solfian, İlimin Sınırları, Beyrut/1972

etkili ve kuvvetli şüphe taarruzları karşısında zaafa uğranılacağı açıktır. Bu sebeple Bediüzzaman, taklidi îmânın yerine "tahkiki îmân" istilâhını kullanarak, îmânın arttırılması, yenilenmesi ve takviyesi için çağrıda bulunmaktadır. Şüphesiz îmân taklidi ortadan kaldırır. Çünkü îmânın, akıl ve Kur'ânî anlayış üzerine kurulması gerekir. Bu istihlahlar, özellikle İmâm-ı Rabbânî'nin kitaplarında yer alan tasavvuf anlayışının Bediüzzaman düşüncesine te'sir ettiğini gösterir.

Said Nursî, nefse, düşünceye, hayata, toplum hayatına, tarihe ve kadere te'siri bakımından îmânın zarureti dile getirmektedir.

Mü'min, âleme bakış açısıyla imtiyaz kazanır ve îmân-ı cemile ile renklenir. Eğer "dalâlete sapsmış gâfililer" zümresinden ise âlemi, "vahşetli ve dehşetli bir ademistan ve elim ve bütün geçmiş zaman ve ölmüş kurunlar ve asırlar elim ve mahvolmuş bir mezaristan"⁷ olarak görecektir. Mü'minin âleme bakışı ve değerlendirmesi; "Canlı birer sâhife-i ibret ve baştan başa ruhu, hayatdar bir acip âlem ve mevcut ve bizimle münasebettar bir memleket-i Rabbâniye";⁸

İmân-ı Kur'ânî; "Seyl-i mevcûdat ve kafîle-i mahlûkat nereden geliyor ve nereye gidecek ve ne için gelmişler ve ne yapıyorlar?" diye halledilemeyen tılsımlı suallerin mânâları ona inkişaf etmesi ve bunun ancak ve ancak sırr-ı tevhid ile olması"⁹ şeklinde târif edilmiştir.

İmânın mü'mine sağladığı Kur'ânî kâinatın eşsiz görünümü şöyledir; Birer vazife-dâr sûretinde birbiriyle konuşan, birbirinin imdadına koşan, insanlara, cinlere ve meleklerle hakiki, nurlu ve zevkli hikmet dersleri veren, "Hiç bir şey yoktur ki O'nu hamdederek tesbih etmesin. Ancak siz onların tesbihlerini anlamazsınız."¹⁰ âyetinde beyan edildiği gibi Hâlikini şükür ve hamd ile tesbih eden bir varlıklar topluluğu. Aynı zamanda îmân, insanı, âlemin boş, kasvetli, vahşetli, başıboş, tehlikelerle dolu ve düşman gibi görünümünden kurtarır.

"Dalâlete sapsmış gâfililer", derinlemesine uzanan geçmiş zamanı "elim ve mahvolmuş mezaristan"¹¹ olarak değerlendirirken, Kur'ân, insanlık tarihini mü'min için ibretlerle dolu, hayattar, hayır tablolarıyla dolu olarak arzetmiştir. Kur'ân, "kâh bizi o zamanlara, kâh o zamanları yanımıza getirerek her asra ve her tabakaya gösterip yüksek bir i'caz ile ders vermiştir."¹² Bediüzzaman'ın da tarihe bakış açısı Kur'ân'daki gibidir. Müslüman tarihe yönelip onunla arasındaki bağları kuvvetlendirebilir, onda gerçekleşen olayları gözünün önüne getirebilir, olaylardan ibret alıp, dersler çıkarabilir, kötülerini değil, iyi ve doğru davranışta bulunanları örnek alabilir, değerli, kahraman şahısların takipçisi olabilir.

İnsanın psikolojik hayatında da îmânın bereketini günyüzüne çıkaran Bediüzzaman'a göre bu îmân, insanın kadere bakış açısını değiştirir. Öyle ki, mü'min olmayan bir insan ondan korkmakta, dehşet almakta, geleceğin karanlık görünmesi ru-

⁷ Nursî, S. Sözler, 25. Söz, 422

⁸ Nursî, S. Sözler, 422

⁹ Nursî, S. Şuâlar, 11

¹⁰ İsrâ, 44

¹¹ Nursî, S. Sözler, 422

¹² Nursî, S. Sözler, 422

hunda sıkıntı, ızdırap ve boğucu bir daralma meydana getirmektedir. Kadere îmân ise sahibine; "...nihayetsiz bir hiffet , bir rahatlık ve ruh ve reyhâni veren ve emn ü emanı temin eden bir sūrūr, bir nur veriyor."¹³

İmân, insanın elemiere bakış açısına da çare bulup, bunlar karşısında duyduğu hisleri ta'dil ederek, dengeye kavuşturur. Bunun yanısıra mü'minin elemdeki hikmeti görmesini, meydana getirdiği kevnî ve hayâtî neticeleri düşünmesini, "zihayatlara âlâm ve mesâib ve meşakkat ve beliyat sūretinde, bazı hâlât âriz olur ki; o hâlât ile hayatlarına envâr-ı vücūd teceddüt edip, zülumât-ı adem tebâud ederek hayatları tasaffî ediyor"¹⁴ şeklinde değerlendirme yapmasını sağlar. Böylelikle psikolojik, ahlâkî ve îmânî olarak elemin tesir edeceği bir alan kalmaz. "Zira; Tevakkuf, sūkûnet, sūkût, atâlet istirahat, yeknesaklık, keyfiyatta ve ahvalde birer ademdir. Hatta en büyük lezzet, yeknesaklık içinde hiçe iner."¹⁵

Ahlâkî yönden neticesi ise, elemi defedip yerine "neşv-ü nemâ"yı getirmesi, "hakâik-i nisbiyye"nin idrâkini sağlaması, "nukûş-u esmâ-i hüsnâ"nın¹⁶ fehmi ve zevkedilmesinde kendini gösteren îmânî gayelere ulaştırması şeklinde görülür. Tahsil-i ilim ise; "Daire-i kesretin müntehâsındaki cüz'iyatın, cüz'iyât-ı ahvalinde tevhid noktasında cemâl-i İlâhînin ve kemâl-i Rabbânînin binler envârı ve yüzbin çeşitleri onlarda temerküz cihetinde görünür, anlaşılır, bilinir, tahakkuku sabit olur."¹⁷ ifadeleriyle tarif edilir.

Bediüzzaman, fikrî dalâletin saptırmasıyla kendini kaybeden, şirk ve küfre düşen aklın, "geçmiş zamanın elîm hüznlerini ve gelecek zamanın vahşî korkularını insanın başına toplattırın meş'um ve sebab-i ta'ciz bir âlet-i belâ"¹⁸ olacağı uyarısında bulunur. Bunun yanısıra îmân, maâni-i tevhid ve sabır, şükür, rıza, yakîn, tevekkül, Allah'ın emrine boyun eğme gibi a'mâl-i kalbiye ile fikrî krizi tedavi eder. İmânın olmamasıyla şefkat ve merhamet, insanı eleme sevkeden iki sebep olur. İnanmayan birisi için beşeriyetin ve hayata mazhar olan diğer canlıların başlarına gelenler birer ezâ, şer ve zevâl görüntüleri haline gelip, ona elem ve tasa verir. "Zaman-ı mâzi tarafı, bir mezâr-ı ekber ve müstakbel bir karanlık ve yukarı bir dehşet ve aşağı ve sağ ve sol taraflarından elîm ve hazîn haller, hadsiz muzır şeyler"¹⁹ ile dolu bir vaziyet görünür. Aynı şekilde muhabbet duygusu da böyledir; eşyanın zevâlini görmekle lekedâr olur. Ne zaman ki mü'min tevhid sırrını keşfederse, şerlerin, mevtin ve zevâlin esrarını ve hikmetini tam olarak anlayabilir. İmânî bakış açısıyla şer, hikmetten hâlf olmayan cüz'î ve âriz bir durumdur. Ölüm, "hayat-ı bâkiyenin mukaddemesi"²⁰ Zevâl-i eşya ise, "sinema perdeleri gibi ve güneşe mukabil akan kabarcıklar misillü, lezzet verici bir teceddüd-ü emsâldir, bir tazelenmektir."²¹

¹³ Nursî, S. Sözlür, 26. Sözl, 440

¹⁴ Nursî, S. Sözlür, 441

¹⁵ Nursî, S. 441

¹⁶ Nursî, S. 451

¹⁷ Nursî, S. Şuâlar, 8

¹⁸ Nursî, S. 14

¹⁹ Nursî, S. 15

²⁰ Nursî, S. 15

²¹ Nursî, S. 15

Bediüzzaman, imânın ictimâî hayattaki rolüne de temas ederek, onunla ictimâî bağların sağlanacağı, kuvvetleneceği görüşünü savunur. Çünkü, "tevhid-i îrnânî, elbette tevhid-i kulûbu ister. Ve vahdet-i itikad dahi vahdet-i ictimâiyyeyi iktizâ eder."²²

İman, mü'minin kalbini, şuurunu ışıklandırır, görüşünü ve basiretini arttıran, ictimâî şuurunu parlatan, sıkıntılarını ve zulûmatı dağıtan nûr-u Kur'ânî ile aydınlatır. Böylelikle onun önünde kevnî ve ictimâî çok geniş ufuklar açılır. Özellikle ictimâî açıdan, beşeriyet arasında "sayısız vahdet alâkaları" olduğunu müşâhede eder. Bunun için kardeş olarak baktığı insanlara sevgi, saygı ve şefkatle yaklaşma anlayışını kazanır. "Evet, mü'min kardeşini sever ve sevmeli. Fakat fenalığı için yalnız acır. Tahakkümle değil, belki lütüfla islâhına çalışır."²³

Hayata, ondaki zorluklara ve çeşitli hâdiselere bakış, Risâle-i Nûr'da, münkir bir müşrik ile âbid bir mü'minin bakış açılarının mukâyesesiyle ele alınır.

Birincisi, kâinatta ve hayatta var olan gizli gâyeleri görmez ve inanmaz. "Bu acib ve tam muî, hayattar ve cismânî melâikeyi; câmid, ruhsuz, fânî, vazifesiz, hâlik, mânâsız hadisatın herc ü merci altında ve inkılapların fırtınaları içinde, adem zulûmatında yuvarlanan bir perişan mecmua-i vâhiyesi, hem bu çok garip ve tam muntazam, menfaattâr fabrikayı; mahsûlatsız, neticesiz, işsiz, muattal, karmakarışık olarak şuuruz tesadüflerin oyunağı ve sağır tabiatın ve kör kuvvetin melabegâhı ve umum zîşuurun mâtemhânesi ve bütün zîhayatın mezbahası ve hüzüngâhı sûretine çevirir."²⁴ Mü'min ise her bir şeyi "Sânîinin san'atını nihayetsiz ehl-i takdire cazibedarane teşhir eden, kıymettar bir mü'cize-i kudret ve bir ilannâme-i hikmet"²⁵ olarak değerlendirir. Onun nazarında her bir varlık; "manidâr, İlâhî, manzum bir kasidediktir ki, hadsiz zîşuurlar onu kemâl-i lezzetle mütâlaa ederler."²⁶

2- İslâm aleyhinde ortaya konan şüphelerin tenkîdi

Donukluk, kusur, noksanlık ve geri kalmışlık ithamlarına maruz kalan İslâm şeriatine yönelen hücumlar karşısında Bediüzzaman, onu müdâfaa zaruretini duymuştur. Doğrulara muhalif amellerle müttehem bir şeyin müdafaası olarak değil, ona bağlananların cehaletlerinden, gafletlerinden, kadrini gerçek anlamda takdir edememekten veya beyan ve neşrindeki za'fiyetlerinden kaynaklanan eksiklikleri hevâlarına göre kullananlara karşı gerçeği anlatmaya çalışan bir avukat müdafaasıdır. Ve İslâm, sığa-i rabbâniye muvafık olarak Müslümanın fikrî ve psikolojik hayatını tanımlayan mütekmil bir yoldur. Müslümanların bütün meselelerinde ve işlerinde mürâcaat ettikleri bir kaynaktır. Aynı zamanda "muallim-i ukûl=akılların muallimi", "münevvirü'l-kulûb=kalplerin aydınlatıcısı", "mürebbi ve müzekkiy-i nüfûs=nefislerin terbiyecisi ve tezekkiyecisi"dir.²⁷

²² Nursî, S. Mektûbat, 243

²³ Nursî, S. 243

²⁴ Nursî, S. Şuâlar, 11-12

²⁵ Nursî, S. 13

²⁶ Nursî, S. 12-13

²⁷ Nursî, S. Mektûbat

İslâm şeriatı "çok dakik kanunları"²⁸ ve adaletiyle tanınır, çünkü "hak ve adâlet üzere kâim"dir.²⁹ Tarihi bir gerçektir, çünkü " on dört asırdan beri, muhtelif kavimlerden olmalarına rağmen insanlığın beşte birisini biraraya getirmiştir."³⁰ Aynı zamanda asâletlidir, günümüz medeniyetiyle ternel ve kaynak açısından farklıdır, İslâm Kur'an'a, o da Hüdâ'ya dayanır. Mezkur medeniyetin temelinde Roma dehası vardır. Bu ise nefse ve cisme bakar, tabiata girer, nefsi tarla eder, şeytanın simasını beşerde gösterir.³¹ İslâm, diğer sistemlerden farklı olarak "istiğnâ ile istiklâl prensibi"ni savunur.³² Fâniliğe meydan okuyan bir şeriat-ı hâlîde(sonsuz kanun)dir. Kur'an, "her asırda taze nazil oluyor gibi tazeliğini, gençliğini muhafaza ediyor...Beşerin âsâr ve kanunları, beşer gibi ihtiyar oluyor. Değişiyor, tebdil ediliyor. Fakat, Kur'an'ın hükümleri ve kanunları, o kadar sâbit ve râsihtir ki, asırlar geçtikçe daha ziyâde kuvvetini gösteriyor."³³

Kur'an'ın ayrıcalıklarından birisi de, "Kur'an-ı camiin nusûs ve vücûhundan ve işaret ve rumûzundan çıkan Şeriat-ı kübrây-ı İslâmiyenin kemal-i intizamı ve muvâzeneti ve hüsn-ü tenâsübü ve resâneti; cerhedilmez bir şâhid-i âdil, şüphe getirmez bir bürhân-ı kat-i"³⁴ olmasıdır. Buna mukabil, insanların koyduğu düzenler ve yine insanlarca tahrif edilmiş dinlerin, beşeriyetin isteklerine, fert ve cemiyet maslahatını dengeli bir şekilde sağlayabilmenin ne kadar uzağında oldukları düşünülürse, Kur'an'ın koyduğu İslâm şeriatının önemi anlaşılır.

Bediüzzaman bu konuları açıklarken, hicâb (örtünme), zekâtın emredilip, faizin haram kılınması, mîrasta kız ve erkek evlatlara verilecek miktarlar ve benzeri konulardaki ahkâm-ı şer'iyyenin hikmetlerini açıklamış, bütün Kur'an hükümlerinin "ayn-ı hak ve mahz-ı adâlet"³⁵ olduğunu söylemiştir.

Aynı hassasiyetle itikadî konulara da yer veren Bediüzzaman, Hz. Adem'in (a.s.) Cennetten çıkarılışı, şeytanların varlığı, iyi insanların ve günahsız mahlûkatın tabii afetlerde ölmeleri vb. hususlarla ilgili şüpheleri izâle etmiştir.

Bazı tasavvuf ehli tarafından tarikat ve şeriat kavramlarının karıştırıldığına dikkatleri çeken Said Nursî, şu açıklamaları yapar; "Şeriat, doğrudan doğruya, gölgesiz, perdesiz, sırr-ı ehâdiyet ile rubûbiyet-i mutlaka noktasında hitâb-ı İlahînin neticesidir. Tarikatın ve hakikatın en yüksek mertebeleri, şeriatin cüzleri hükmüne geçer. Yoksa dâima vesîle ve mukaddime ve hâdim hükmündedirler. Neticeleri şeriatın muhâkemâtıdır."³⁶ Bediüzzaman ehli tarîke, "tarikat ve hakikat, vesilelikten çıkmamak gerektir. Eğer maksûd-u bizzat hükmüne geçseler; o vakit şeriatın muhâkemâtı ve amelîyatı ve sünnet-i seniyyeye ittiba', resmî hükmünde kalır, kalp öteki ta-

²⁸ A.g.e.

²⁹ A.g.e.

³⁰ A.g.e.

³¹ Nursî, S. Sözlür, 666

³² A.g.e.

³³ Nursî, S. 378

³⁴ Nursî, S. 126

³⁵ Nursî, S. Mektubat, 37

³⁶ Nursî, S. 423

rafa müteveccih olur."³⁷ İkazını yaparak, bu yolda fahr, enaniyet, gösteriş, te-veccüh-ü nâsın talebi ve dünyevî beklentilerin terkedilmesi gerektiği üzerinde durur. "Sünnet-i Nebeviyye-i Şerîfeye ittiba"³⁸ zarureti üzerinde ısrarla dururken, a'mâl-i kalbiyye ve tezkiye-i nefsiyye üzerinde özenle duran cemaatleri, "a'mâl-i şer'iyye-i muhkemi ve âdâb-ı sünnet-i nebeviyye"yi³⁹ kendi cemaatlerinin inhisarı altına alma tehlikesinden sakındırmıştır. Bütün bunların dikkate alınmaması halinde ortaya çıkacak neticeyi de şöyle açıklar; "Namazdan ziyade halka-i zikri düşündür; ferâizden ziyade, evrâdına müncezib olur; kebâirden kaçmaktan ziyade, âdâb-ı tari-katın muhalefetinden kaçır. Halbuki muhkemât-ı şeriat olan farzların bir tanesine, evrâd-ı tarikat mukabil gelemez, yerini dolduramaz."⁴⁰

Bediüzzaman'a göre, hakikate ulaşmanın "sünnet-i seniyye ve ahkâm-ı şeriat haricinde yolu yoktur."⁴¹ Bunun yanısıra, bazı evliyâ-i kâmilin, şeriat kalıncıyla idam edilmişlerdir. Ancak, bu sınıfa giren ehl-i cezbe ve istiğrâkın, hakâik-i şeriate ve kavâid-i imâniye karşı bir inkâr, bir tezyif, bir istihfaf olmaması gerekir. Ahkâmı yapmasa da, ahkâmı hak bilmesi gerekir. Yoksa o hâle mağlup olursa, hakâik-i muhkemeye karşı inkâr ve tezkibi işmam edecek bir vaziyet alır ki, bu alâmet-i sü-kûttur.⁴² Bana da bu meselede bir müşkilatın var olduğu görünüyor. Çünkü, Bediüzzaman'ın da vurguladığı gibi, bir yandan şeriatın bütün insanlar için mükem-mel bir nizam olması, şifâ ve hidayet kaynağı olmasıyla, diğer yandan bütün bun-lardan mahrum olması veya bazı insanların bu meziyetlere doğrudan kaynak gös-terilmesi arasında bir tenâkuz vardır.

Bediüzzaman karşılaşılan bu muhalefet dairesini daraltmış, ortaya bazı şartlar koymuştur. En başta, böyle bir muhalefetin vahyin tamamıyla inkâr edilmesiyle eş tutulmasına cevaz vermemiştir. Eğer "hakâik-i şer'iyye ve kavâid-i imâniyyeyi" "inkâr, tezyif ve istihfâfi" tazammun etmiyorsa bir tehlike yoktur. Eğer vecd halleri gibi insan iradesinin zayıf düştüğü, fikrî dengenin sarsıldığı, şeriat nasslarını bilme-mek veya anlamamaktan dolayı yanlışlıklara düşüldüğü, aklı ve rûhî sıhhatin bozul-duğu durumlarda irâde, şuur, ilim ve kudretin safdışı kalmasıyla şeriate muhalif olunması, şer'î hakikatlere ve hükümlere rıza gösterilmemesi, bu görüşte olanlar için "alâmet-i helâk"tir.⁴³ Tarikat ve hakikatin parlak zevklerine kapılıp, mezâkından çok yüksek olan hakâik-i şeriatin derece-i zevkine yetişemediği için; zevksiz, resmî bir şey telakkî edip, ona karşı lâkayd kalanlar, "ben onu buldum, o bana yeter" diyerek, ahkâm-ı şeriate muhalefet ederler. Bu kısımdan, aklı başında olanlar mes'uldürler, sukût ederler, belki kısmen şeytana maskara olurlar.⁴⁴

37 A.g.e.

38 A.g.e.

39 A.g.e.

40 A.g.e.

41 A.g.e., 424

42 A.g.e.

43 A.g.e.

44 A.g.e.

3- Batı medeniyetiyle İslâm medeniyetinin karşılaştırılması

Bediüzzaman, Batı medeniyetine yeni bir anlayışla yaklaşmıştır. Bu medeniyette "mehâsin-i kesire"nin var olduğunu kabul ederken, Batının bu duruma tek başına geldiği iddialarını reddetmiş, başka yan unsurlardan mücerred kalmadığını, bütün âlemin katkısının da bulunduğunu, dolayısıyla bütün insanlığın ortak malı olduğunu söylemiştir.⁴⁵

Bu medeniyetin binâsında rolü olan en belirgin dört amil şunlardır;

Birincisi zaman amili, ki "telâhuk-u efkâr"⁴⁶ ve terâküm-ü efkârı ortaya çıkarmıştır.

İkincisi insan unsuru, ki insanların aralarında telâhuk-u efkâr bina etmelerini⁴⁷ sağlamıştır.

Üçüncüsü imâni unsurdur ki, (Arnold Tonybee bunu 'rûhî kıvılcım' olarak tabir etmiştir) bu Bediüzzaman'ca "semâvî şerâyi" ve hususî şer'i Ahmedî, yani İslâmî inkılab"⁴⁸ olarak nitelendirilmiştir.

Dördüncüsü insânî unsurdur ki, bunun için "hâcât-ı fitriyye-i beşeriyye"⁴⁹ tabiri kullanılmıştır.

Batı medeniyetinin bütün insanlığın ürünü oluşu, bazı insaflı Batılı düşünürlerce de kabul edilmektedir. Bunlardan birisi olan Roger Garaudy, bu konuda ele aldığı bir çok yazısında, Batı medeniyetine katkıda bulunan unsurlar arasında İslâm medeniyetini zikretmektedir. Garaudy şöyle demektedir; "İslâm âleminin bize kazandırdıkları sadece bazı deney yolları ve müthiş sayıdaki keşiflerin öncülüğü değildir. Bunların ötesinde bize, tabiata ve aynı zamanda insanlığa hâkim olma penceresini aralayan deney yolları ile hikmet, yani eşyadaki gayeleri teemmül etmek, ilmin sınırlarını ve esaslarını, bulunan tekniklerin hudutlarını idrâk etmek arasında bağ kurabilme özelliğini kazandırmıştır."⁵⁰

Bediüzzamanın medeniyetin teşekkülü konusuna bakışı, Malik b. Nebî el-Cezâirî ile aynıdır. Bu düşünür medeniyetin üç unsurdan meydana geldiğini söyler; İnsan, toprak ve zaman. İlâve olarak "üç unsuru birleştiren dinî düşünce"den bahseder.⁵¹ Bu müellifin Bediüzzaman'dan farklı olarak, özellikle "toprak" yani madde konusunda yoğunlaştığını görmekteyiz.

Bediüzzaman, medeniyet-i hâziranın diğer yönünü ele alırken, "teşebbüh-ü bi'l-vâcib"⁵² "kemâl-i insâniyet için en erişilmez gâye"⁵³ olarak kabul eden ve Batı insanının teâzum, tekebbürüne, ulûhiyet ilânına, müfritâne enâniyetine sebep olan,

⁴⁵ Nursî, S. Sözler, 666

⁴⁶ A.g.e.

⁴⁷ A.g.e.

⁴⁸ A.g.e.

⁴⁹ A.g.e.

⁵⁰ Garaudy, Roger, Batıda İslâmiyet, 217

⁵¹ Malik b. Nebî, Kalkınmanın Şartları, 64

⁵² Nursî, S. Sözler, 57

⁵³ A.g.e.

neticede "sadece Allah için yapılan ubüdiyyet-i hâlisâ"⁵⁴ yolunu insanlara tıkayan Yunan felsefesi temeli üzerine kurulmuş terbiye felsefesinin alınmamasını söylemiştir. İslâmiyet ise insanları, kibir gösterip rabbine ibadetten kaçınarak hevalarına pereştiş edip, nefesine tapmaktan, zanlarını ilah olarak kabul edip, akıllarına tabbüdden kurtarıp hürriyetin zirvesine ulaştırarak bir ubüdiyete çağırılmaktadır.

Said Nursî'nin mezkûr medeniyet-i hâzırânın fikrî ve terbiyevî temellerini tenkidi, İslâmî düşünce ve terbiye yapısını içine alan çok ince bir anlayış üzerine kuruludur ve Batı medeniyetini derinlemesine yaptığı tahlillere dayanır. Buna göre Batı medeniyeti, kilise kültürünün terkedilmesiyle kendini göstermiştir. İnsanı her şeyin, her türlü değer, maddî ve mânevî her esâsın mi'yârı kabul etmektedir. Batılı olmayan ümmetlere ırkçılık anlayışının istilasına çalışmıştır. Fazilet yerine hasis bir menfaati hedef alır. Hayattaki kanunu, teâvün yerine düstûr-u cidaldir. En büyük eseri, hevâ ve hevesleri tahrik edip, hevesâtı ve arzuları tatmin etmek isteyen insanları sefâhate sürüklemesidir. İktisat alanında tekelciliğin, dış siyasette ise sömürgeciliğin zuhuruna sebep olmuştur. Dâhilî siyasette ise makyavelist düşünce tarzını benimser. Ma'rifet-i ilmiyyede dinsizliği, akidede ilhâd fikrini teşvik eder. Bütün bunlara ilaveten, Batı toplumunda yaygın bir şekilde kendini gösteren ahlâkî anarşi ve ictimâî parçalanmaları da Batı medeniyetinin eserleri arasında sayabiliriz. Garaudy'nin dediği gibi 16. yüzyıl kalkınma hareketi Allah'a karşı bir ayaklanma hüviyetindedir. Kaynağında şu dahilî mantık ve temel anlayış vardır; "İnsan—ulûhiyet verdiği—akıl kuvvetiyle her bir unsura rab ve seyyid olabilir."⁵⁵ Ancak maatteessüf, "Tarihi seyir içerisinde, 16. yüzyılda İtalya'da başlayan kalkınmaya yönelik hareketlenmelerden beş asır sonra, yirminci yüzyılın sonlarına doğru bütün beşeriyeti tehdit eden ve her türlü alanı içine alan bir iflasla karşı karşıyayız." Ve artık "bu kalkınmanın temelindeki prensipleri ve kendi ellerimizle icad ettiğimiz medeniyetin esaslarını, tekrar köklü bir şekilde gözden geçirmemiz zarûri olmuştur."⁵⁶

Batı medeniyetinin esasları üzerinde tekrar düşünmeye davet eden Garaudy'den çok zaman öncesi Bediüzzaman, insanın dünyevî varlığını, fikir ve değer yapısının teşekkülünde yegâne ölçü olarak kabul eden Batı felsefesinin temellerini tartışmıştır.

Said Nursî, her yönüyle kâsır, bildikleri sınırlı, âcilen eline geçen maslahatlara itibar eden insan aklının, eşyanın ve efkârın sıhhati ve isabetliliği konusunda hakim-i âdil olarak kabul edilmesini nefyetmiştir. İnsanın "irâdeten ve ihtiyâren"⁵⁷ varlıkların en çok imkânlarla sahip olanı olmasına rağmen, tek başına, herşeyden müstağnî bir şekilde yaşayamaz. Zira sahibi bulunduğu imkânat-ı zâtiyesi, iktidarını yönlendirme ve şekillendirmede, âlemin tağyiri ve belli bir yöne tevcihinde, kâinattaki kendi aleyhine olan şartlara karşı koyup, izalesinde rol oynamaktadır. Kaldı ki insanın sâhibi olduğu her şey; "zerre gibi bir iktidar, ince tel gibi bir ihtiyar, zâil lem'a gibi bir şuur, çabuk söner bir şu'le gibi bir hayat, çabuk geçer bir dakika gibi bir ömür"dür.⁵⁸ Ne zaman ki bu insan, Allah'a ubudiyetten ve O'nun hidâyet yolundan

⁵⁴ A.g.e.

⁵⁵ Garaudy, R., 249

⁵⁶ A.g.e.

⁵⁷ Nursî, S. Lem'alar, 116

⁵⁸ Nursî, S. 118

uzak olarak varılmaya çalışır, düşünce ve hayatını bu şekilde tanzim ederse, kendini derhal azıcık ilminin sınırlarında, bütün gayretlerine ve bütün vesileleri denemesine rağmen kaderin sarsılmaz surları, gaybın aşılmaz duvarları önünde bulur. Musibete giriftar olduğu zaman; sağır, kör esbaptan başka derdine derman beklemiyor. Bu duruma düşen nev-i beşerin gündüzü geceye inkılâb etmiş vaziyette. O sıkıntılı, zulümlü ve zulmetli geceye alışabilmek için, yalancı, muvakkat lambalardan medet umuyor. Belki beşerin ağlanacak acı hallerindeki ebiehane gülmesine, o ışıklar, müstehziyane gülp eğleniyorlar.⁵⁹

Said Nursî, bu medeniyetin elinde yetişen böyle bir insanı, Batının fikrî kurtuluş-tan mahrum bıraktığına dâir canlı bir örnek olarak sunar. Bu öyle bir insandır ki, birbiriyle teâruz halindeki iki zıt anlayışın ortasında bocalayıp durur. Onun nazarında, her bir zihayat zâlimlerin hücumuna mâruz, miskin birer musibetzededirler. Dünya bir mâtemhâne-i umûmiyedir. Dünyadaki sadâlar; ölümlerden elemelerden gelen vâveylâlardır. Medeniyet dâvâ edenlerin demokrasi ve insan haklarının dokunulmazlığı iddialarına rağmen, bir diğer insana karşı bir firavundur. Fakat en hasis şeye ibâdet eden ve menfaat gördüğü her şeyi, kendine rab telakki eden bir fir'avûn-uzelildir. Aynı zamanda mütemerriddir. Fakat bir lezzeti için nihayet zilleti kabul eden miskin bir mütemerriddir. Hasis bir menfaat için şeytanın ayağını öper derecede alçaklık gösterir. Hem cebbârdır. Fakat kalbinde bir nokta-i istinad bulamadığı için, zâtında gayet âciz bir cebbâr-ı hodfurûştur. Gâye-i himmeti, hevesât-ı nefsanîyeyi tatmîn ve hamiyet ve fedakârlık perdesi altında kendi menfaat-ı nefsinin arayan ve hırs ve gururunu teskin etmeye çalışan bir dessastır. Nefsinden başka ciddî olarak hiçbir şeyi sevmez. Herşeyi nefesine feda eder.⁶⁰

Buna mukabil Bediüzzaman Kur'ân insanının vasıflarını şöyle anlatır; "Kur'ân'ın hâlis ve tam şâkirdi ise bir abddir. Fakat âzam-ı mahlûkata karşı bir ubûdiyete tenez-zül etmez ve Cennet gibi en büyük ve âzam bir menfaati gaye-i ubûdiyet yapmaz bir abd-i azizdir. Hem halim selimdir. Fakat Fâtır-ı Zülcelâl'inden başkasına, izni ve emri olmadan tezellüle tenez-zül etmez bir halîm-i âlihimmettir. Hem fakirdir. Fakat onun Mâlik-i Kerîm'i ona ileride iddihar ettiği mükâfat ile bir fakîr-i müstağnidir. Hem zaiftir. Fakat kudreti nihâyetsiz olan Seyyidin'in kuvvetine istinad eden zaif-i kavîdir.⁶¹

Bediüzzaman Avrupayı ikiye ayırmaktadır; "Birisini, İsevîlik dîn-i hakîkisinden aldığı feyz ile hayât-ı ictimaiye-i beşeriyeye nafi sanatları ve adâlet ve hakkaniyete hizmet eden fûnûnları tâkip eden" Avrupa. Diğerini, "felsefe-i tabiiyyenin zulmetiyle, medeniyetin seyyiatını mehasin zannederek, beşeri sefahete ve dalâlete sevkeden ikinci bozuk Avrupa."⁶²

Said Nursî düşüncesinde ikinci Avrupa reddedilmiştir. Çünkü, "sefâhet ve dalâlette bozulmuş ve İsevî dîninden uzaklaşmış"tır. Bir Müslümanın bu Avrupayı taklid etmesi, kültürünü, düşünce yapısı kabul etmesi düşünülemez. Zira bu Avrupa insanlığa en büyük kötülükleri getirmiştir. Deccal gibi tek gözü taşıyan kör dehasıyla

⁵⁹ A.g.e.

⁶⁰ A.g.e.

⁶¹ A.g.e.

⁶² Nursî, S. 115

rûh-u beşere cehennemî bir hâleti hediye etmiştir. Bu öyle ilaçsız bir illettir ki, insanı A'lây-ı illiyînden, esfel-i safiline atar. Hayvanâtın en bedbaht derecesine indirir.⁶³

Bediüzzaman'ın çağrısı ve arzusu bu günkü Avrupa'nın İbrahîmî temellere dayalı İslâmiyete dönmesi, teslis, haç, Hz. İsanın çarmıha gerilmesi, afaroz ve başta Hz. Peygamber olmak üzere bir çok peygamberin inkarı gibi kirlerden, bid'atlerden arınmasıdır. Bilindiği gibi, Hz. İsa'ya indirilen İncil kısa bir süre içinde Hıristiyan din adamlarınca tahrife uğramış, ortaya birbirinden farklı ve bu dinin esasından kaynaklanmayan bir çok hurafeleri ihtivâ eden kutsal kitap çıkmıştı. Bizans imparatoru Konstantin'in çağrısıyla M.S. 325 yılında İznik'te toplanan konsülde sayıları dörde indirilmişti. Bediüzzaman'ın bu dâveti, dîn-i İlahînin birliği ve bunda tefrikaya düşülmemesine dâir olan emr-i rabbânînin yer aldığı Kur'ânî bakış açısından kaynaklanan sâdikane bir dâvetti. Bu günkü Hıristiyanlık âleminin resmî ve özel her türlü dînî kuruluşlarına bakıldığında, Kur'ân ve sünnete dayalı birlik vaadlerinin⁶⁴ gerçekleşmesine her geçen gün biraz daha yaklaşıldığı görülecektir.

Kilise, hâlen "kilise dışında hiçbir necât ve halâs yolu yoktur" iddialarını devam ettirmekte, bunu söylerken "kilisenin nübüvvetini kabul ettiği peygamberler dışında hiçbir peygamber yoktur"⁶⁵ esasına dayanmaktadırlar. Bu inançtan hareketle Hz. Muhammed'in (a.s.m.) nübüvvetini kabul etmemektedirler. Diğer yandan bu inançları kuvvetlendirebilmek için, "Hz. İsa'nın insanlığın işlediği günahlara bedel olarak çarmıha gerilmesi ve bunun için Allah tarafından seçilmesi, teslis inancı"⁶⁶ ve benzeri akideleri kuvvetlendirebilmek için bâzı akademik yönelişler olsa da, bütün bunlar yaygın olan fikrî hatlar zmnında yer alan zâil bir tek hattı temsil edebilir. Bunun yanısıra, "Hz. İsa'nın tabiatına, nebiyy-i mürsel sıfatıyla yerine getirmesi emredilen role bu şekilde yeni bir yaklaşım, farklı düşünenlere açık bir delil olmalıdır. Bu durumda, hak âyân-beyân ortaya çıktığı halde, İslâmiyete girmeyip, kendi yanlış düşüncelerinde niçin ısrar ettiklerini açıklamak zorundadırlar."⁶⁷

Bunların yanısıra kutsal kitaplara müracaatı gerektiren kültürel yönelişler, Batılı bir çok araştırmacının İslâmla yüzyüze gelmesini sağlamaktadır. Bu çalışmalar bir yandan Hıristiyanlığın hurafelerden arındırılması fikrinin tohumlarını atmış, diğer yandan ilhad ve küfre karşı sâdik Müslümanlarla işbirliği kurmalarını sağlamıştır. Bu gelişmeler şu âyetlerde bahsedilenlerin vaktinin geldiğini gösteriyor;

"Kitap ehlinde hiçbir kimse yoktur ki, ölümünden önce İsa'nın hak peygamber olduğuna îmân etmesin. Kıyamet gününde ise İsa onlar üzerine şahidlik edecektir."⁶⁸

"İsa kıyâmet için bir âlâmettir; onun hakkında şüpheye düşmeyin ve bana uyun. Dosdoğru yol işte budur."⁶⁹

⁶³ Nursî, S. 116

⁶⁴ Nisâ, 157; Zuhruf, 61; Nesâî dışındaki beş hadis külliyyatı.

⁶⁵ Hoşman, Dr. Murad, Rehber İslâm, 61

⁶⁶ A.g.e.

⁶⁷ A.g.e.

⁶⁸ Nisâ; 159

⁶⁹ Zuhruf; 61

Avrupanın kalkınmasında çok büyük payı olan İslâm ümmetinin, günümüzde Batı medeniyetinden ilim ve teknik açısından faydalanması, bâzı kesimlerce Müslümanların dinlerini, özelliklerini terkedip, yeni dünya nizâmı içinde eriyip gitmesine bağlıdır.

Bediüzzaman Batı medeniyetini ele alırken, fikir, ruh, iktisat, cemiyet, siyaset, sanat vb. alanlarda Müslüman toplumlara yan etkilerde bulunabileceğini belirtmiştir.

Fikrî ve psikolojik açıdan günümüz medeniyetinin tahakküm kurması, "saadet-i ebediyeye bedel, saadet-i dünyeviyeye medâr-ı nazar"⁷⁰ olan felsefesinin, görüşlerinin ve iktisâdî nizamının tasallutu her geçen gün ağırlığını artırmış, beşerin nazâr-ı dikkatinin başka maksatlara müteveccih olmasıyla, "tevekkülsüzlük içinde derd-i maişet, ruha sersemlik ve felsefe-i tabiyye ve maddiye akla körlük verdiğinden; beşerin muhî-i ictimâisi, o şahsın zihnine ve istidadına, ictihâd hususunda kuvvet vermediği gibi, teşettüt veriyor dağıtıyor."⁷¹ Hiç şüphesiz bu fikrî genişlik, irâde rahatlığı (özgürlüğü) ve buna mukabil alabildiğine yaşanan ruhî sıkıntı, Batı kültürünün taarruzuna maruz kalmış her kesimde görülen belli başlı özelliklerdendir.

İktisâdî açıdan, bu zamanda zarûret derecesine geçen ve insanları mübtela eden, bir beliyeye-i âmme sûretine giren bir çok şart ortaya çıkmıştır. "Sû-i ihtiyardan, gayr-i meşrû meyillerden ve haram muamelelerden tevellüd ettiklerinden"⁷² Batı düzeni, üretimde serbest piyasa yolunu açarak toplu ticaret karlarının az saydaki zalim ellere geçmesini, İslâmiyetin öngördüğü ictimâî saâdet yerine azınlık saadetini kabul etmektedir.⁷³

Toplum ilminde, temelini ictimâî tahliller hâlinde Marks'ın attığı, Hegel'in de fikrî planda benzerini ortaya koyduğu, sosyal aktiviteyi dâimî mücadele ve çatışma üzerine kuran marksizmden farklı olarak, bir yandan toplumu yücelten demokrasi düşüncesi yer tutarken, diğer yandan toplum maslahatına mukâbil ferdin ayrıcalıklı yerini ön plana çıkaran özel sektör görüşü kendini göstermektedir. Bediüzzaman ise, ferdiyetçilik ve toplumun rolünü önemsememe görüşlerine yüklenmektedir. Aynı şekilde sebeblere riâyet etmeksizin yapılan tevekkül, tembellik ve neme lâzımcılık yaygın olarak bulunan ictimâî hastalıklara karşı koymuş, tıpkı "nebâtâtın hayvanâta"⁷⁴ ve "hayvanâtın insanlara imdâd eylemesi"⁷⁵ gibi teâvün, tevâfuk ve kopmaz bir insicam yolunun ihyâsına ve bunun herkesçe kullanılmasına insanları dâvet etmiştir. Tabiatteki bu yardımlaşma ve dayanışmadan ibret alınarak, birlik ve beraberliğin en iyi şekilde sağlanmasını, yapı, anlayış ve türlerin farklılığına rağmen bunları ayrılığa, kopmaya değil ictimâî tekâmül ve zenginliğe temel yapılmasını, birinin diğeri üzerinden menfaat elde etme gayretine dayalı ve vahşî tabiatlı insanların uyguladıkları orman kânunlarında olduğu gibi sürekli çatışma ortamının terkedilmesini istemiştir.

⁷⁰ Nursî, S. Sözlür, 460

⁷¹ A.g.e.

⁷² Nursî, S. 452

⁷³ A.g.e.

⁷⁴ Nursî, S. Lem'alar, 117

⁷⁵ A.g.e.

Siyaset alanında ise, makyavelist felsefenin eski yunan ve roma dehâsını ihya eder mahiyette, gayr-ı meşru vesileleri kullanarak, kalp ve ruhu ihmal ederek, beşerin ruhuna ve dimağına yerleştirmeye çalıştığını⁷⁶ görmekteyiz. Siyaseti şeytânî dehanın gâyelerine âlet eden bu felsefe, fertleri, fikirleri ve toplumları ayakta tutarı hak, adâlet ve insaf mîzanlarını alt-üst etmiştir.

Diğer yandan Bediüzzaman, hayra sevkeden edeb-i İslâmî ile, İslâm âlemindeki değerlere karşı savaş açmış bulunan Garbın edeb ve fûnûnunu mukayese etmiştir. Garbın edeb ve fûnûnu hevâ ve dehâya yönelikken, edeb-i Kur'âniye-i hâlîde insanları nûra, hüdâya ve şifâya dâvet etmektedir.⁷⁷

Batılılar, Müslümanların ilim ve teknikte geri kalmalarının ve kendilerine yetişememelerinin sebebi olarak ilmi teşvik etmeyen, Müslümanların nazarında dünyayı tahkîr edip onları zühde teşvik eden İslâm dinine bağlanmalarından kaynaklandığı fikrini işlemektedirler. Bediüzzaman, hayatî önem taşıyan bu konudaki ithamları şu şekilde reddetmektedir;

1- "Hıristiyanlığın malî olmayan mehâsin-i medeniyeti ona mâletmek ve İslamiyetin düşmanı olan tedennîyi ona dost göstermek, feleğin ters dönmesine delildir."⁷⁸ Bu ifâdelerden de anlaşılacağı gibi, bütün insanlığın ortak tecrübelerinden ortaya çıkan Batı medeniyetinin özellikle kilise baskısından kurtulduktan sonra kendini göstermesiyle, günümüz İslâm dünyasının geri kalmışlığı arasında irtibat kurup, tıpkı Batılıların yaptığı gibi, dini bir kenara bırakmakla terakkî edilebileceği görüşü son derece yanlıştır.

2- Müslümanları geri kalmışlıktan kurtarıp, "terakkî ve ilerleme"⁷⁹ yoluna ulaştırılması için, halkın dünya hayatına dört elle sarılmaya teşvik edilmesi, maddî üretimin en esaslı bir hedef olarak gösterilmesi ve bunun insanların saadeti ve medeniyette ilerleme için yegâne unsur ve mi'yar olarak kabul ettirilmesi çok yanlış uygulamalardır. Aynı şekilde Müslüman kişiliğin Batı ruhunu kabullenmesi, Avrupayı bütün nizamlarıyla taklîde yönelmesi düşünülemez. Diğer yandan, elinin ulaştığı milletlerin bütün hayrâtını âdeta emen, kendi maslahatına uygun hale getiren, medeniyet ve kültürlerini eritip istediği şekli veren Batı medeniyetinin Müslümanları dünyaya sıkı sıkıya bağlanmaya, toplumda şer'î ve ahlâkî kuralların işlerliğini ortadan kaldırıp, ictimâî bozulmayı netice verecek bir çok zararlı tesirleri olan dünya malına hırsla sarılmaya yönelik telkinlerine karşı çok dikkatli olmalıdır. Çünkü, "mü'minde hırs sebep-i hasarettir ve sefalettir. Evet, insanı dünyaya çağıran ve sevkeden esbab çoktur. Başta nefis ve hevâsı ve ihtiyaç ve havassı ve duyguları ve şeytani ve dünyanın sûri tatlılığı var."⁸⁰ Bu sebepler, Müslümanın zaruri olmayan ihtiyaçlarını zaruret derecesine çıkarıp arttırmaktadır. Hatta maddî menfeate olan bu düşkünlüğün tesiriyle "bu milletin bazılarının din ile bağlandıkları rabitaları" kopacak, neticede "o vakit hayat-ı ictimâiyede bir semm-i katil hükmünde o dinsizler zarar vere-

⁷⁶ Nursî, S. Sözler, 666

⁷⁷ Nursî, S. 684

⁷⁸ Nursî, S. Mektûbat, 445

⁷⁹ Nursî, S. Lem'alar, 122

⁸⁰ A.g.e.

cekler.”⁸¹ İslâma, fıtrata ve eşsiz kültürel özelliklerine ters düşen ve tüketim düzeninin, zaruret haline getirerek baskı altına aldığı Müslümanlar bu ve benzeri bir çok tehlikelere sürüklenmektedir. Buradan hareketle, İslâmî vicdâna Batı ruhunun ekilmesi, Müslüman aklının bu düşünceler doğrultusunda yönlendirilmesi birer hatadır. Bu gayretler akîm kalacaktır ve abesle işigaldir. İslâmî şahsiyetin zâtî ve kültürel yapısının teşkiline darbe vuracağından, elle tutulur bir netice çıkarmayacaktır. Aksine, bu şahsiyetin temel direkleri olan îmânî ve kültürel temellerde şüpheler ve darbeler meydana getirmekle ahlâkî ve ictimâî bozulmalara sebep olacak şekilde zararlı neticeler doğuracaktır. Bunun en açık göstergesi toplum idaresinde görülebilir. “İtikadı sarsılmış, ahlâkî bozulmuş yüz fâsıkın idâresi ve onlar içinde âsâyiş temini, binler ehl-i salâhatin idaresinden daha müşküldür.”⁸² Bunun yanısıra Bediüzzaman, medenileştirme vaadleriyle Batılıların ağına düşüp, sömürge haline gelmiş ülkelerin, her alanda olduğu gibi iktisâdî açıdan da çöküntü içinde olduklarını dikkate vermekte ve şu tespitleri yapmaktadır; “Hem görmüyor musun ki, zarûri kûttan ziyade Müslümanların elinde bırakılmıyor. Ya Avrupa kâfir zalimleri veya Asya münâfikları, desiseleriyle ya çalar veya gasbediyor.”⁸³

Bediüzzaman, muâsır medeniyetten kaynaklanan bu müşkilin halli için Müslümanların ellerindeki imkânları birleştirmeleri fikrini ileri sürerek; “mesâilerin tanzimine ve mâbeynlerindeki emniyetin tesisine ve teâvün düsturunun teshiline muhtaç”⁸⁴ olduğunu söylemektedir. Burada zikredilen ictimâî, medenî ve iktisâdî tanzimin gerçek neticeleri lâik düşünce ve mücerred akıl yollarıyla gerçekleşmez. Takvâyı iltizam ve marziyât-ı İlâhiyi ümid ederek, dinde evâmîr-i mukaddeseye itiba ve onda sebat⁸⁵ düsturuyla hareket ederek, medeniyet ve ilerleme meselesini dinî ve îmânî temeller üzerine bina etmek gerekir. Bu tespit bizlere ister istemez Tonybee'nin “medeniyetin kurulmasında din düşüncesinin zaruretiyle” ilgili sözlerini hatırlatmaktadır.

Said Nursî, İslâm medeniyetinin bazı üstünlüklerinden bahseder. O bir ahlâk medeniyetidir; çünkü adâleti gerçekleştirmiş, barışı inşa etmiştir. Hedefi fazilete ulaştırmaktır. Aynı şekilde o bir insanlık medeniyetidir. Çünkü, ferdî veya ırkî menfaatlerin tahsiline değil, bütün insanlığın hayrını gerçekleştirmeye çalışır. Hayattaki düstûru, cidal, kital yerine düstûr-u teâvündür. Buradan ittihad ve tesanüd doğar, toplum hayat bulur. Sûret-i hizmetinde, hevâ heves yerine hüdây-ı hidayetir. Bu ise insana lâyük tarzda terakkî ve refahı ortaya çıkarır.⁸⁶

4- Kevnî kânunları anlama ve onlardan istifadeye dâvet

Bediüzzaman, diğer İslâm ulemâsının yaptığı gibi, İlâhî kânunları iki kısma ayırır; kitap ve sünnet-i nebeviyyeden müteşekkil olan şer'î kânunlar ve kevnî kanunlar. “Allah-u Teâlânın ve peygamberlerinin koyduğu kurallara göre insanların gidişatını,

⁸¹ A.g.e.

⁸² A.g.e., 123

⁸³ A.g.e., 122

⁸⁴ A.g.e., 123

⁸⁵ A.g.e.

⁸⁶ Nursî, S. Sözler, 664

fiillerini ve durumunu ayarladıkları, insanların uyması gerektiği, dünyevî ve uhrevî bir takım neticeleri terettüp eden İllâhî yoldur." şeklinde de tarif edilmiştir.⁸⁷

Allah'a itaatın kâmil olabilmesi, bu iki kânuna birden sarılmakla gerçekleşir, aynı şekilde O'na isyan her ikisinin ya da bir tanesinin ihmâli demektir. Bediüzzaman şöyle der; "Evâmir-i şer'iyyeye karşı itaat ve isyan olduğu gibi, evâmir-i kevnîyeye karşı da itaat ve isyan vardır."⁸⁸ Buradan da anlaşılacağı gibi Kelâm sıfatından kaynaklanan şeriat-ı İslâmiyyenin yanısıra, İrâde-i İllâhiyeye takdir olunan ve melaikenin yerine getirdiği fitrî Şeriat-ı Kübrâ vardır. Şu âyette ifade edildiği gibi;

"Biz bir şeyi dilediğimizde, Bizim sözümüz ancak 'ol' demekten ibarettir; o da oluverir."⁸⁹

Kevnî kânunlara uygun davranmanın karşılığı olan mükâfat ve sevap dünyada elde edilir. Şer'i kânunlara itaat etmenin karşılığı ise uhrevîdir. Kevnî kânunlar mü'min-kâfir herkes için sözkonusudur. Bunlara uyan kim olursa olsun mutlaka sonuca ulaşır.⁹⁰ "Meselâ; sabrın mükâfatı zaferdir; atâletin mucâzâtı sefalettir; sa'yin sevâbı servettir; sebatın mükâfatı galebedir."⁹¹ Bu düsturlara kim dört elle sarılırsa mutlaka neticesini elde eder ve başarıya ulaşır. İctimâî hayâta yön verenlerin de bu kuralları dikkate alarak hareket etmeleri gerekir. "Hayât-ı ictimâiye-i beşeriyede bir çığır açan, eğer kâinattaki kânun-u fıtrata muvafık hareket etmezse; hayırlı işlerde ve terakkîde muvaffak olamaz. Bütün hareketi şer ve tahrip hesabına geçer."⁹²

Kevnî kânunlara karşı çıkmak, her ne kadar insanların hayallerini süslese de, kânun-u fıtrata aykırıdır. Allah'ın dünyevî ve uhrevî kânunlarını aşım, müsâvat-ı mutlakâyı esas almak ancak fıtrat-ı beşeriyeyi değiştirmek ve nev-i beşerin hilkatindeki hikmet-i esâsiyeyi kaldırmakla mümkün olur.⁹³ Ehl-i hakkın, ehl-i bâtıla karşı mağlup olması sünnetullahâya aykırı değildir. Ehl-i hakka düşen görev, üstünlüğü kaybedecek şekilde sünnetullahtan sapmamaları, ne yapmaları gerekiyorsa en iyi şekilde yerine getirmeleridir. Aynı şekilde kendilerine yönelip, hareketlerini sağlam esaslara dayandırmaları, bunun için hem şer'i kânunlara, hem kevnî kânunlara riayet etmeleri gerekir. Eğer omuzlarına yükledikleri hak, "diğer bir şeyle karıştırılmış, tanınmaz hale gelmiş" ise, ele aldıkları maddî ve ilmî vâsıtalar, karşı (düşman) tarafın elindekilere göre "sayı ve özellik" bakımından daha düşük seviyedeysen, mânevî vâsıtalar ise "batıl", yani kesin nasslara muhalif ise, bütün bunlara ilâveten ehl-i hakkın imânına, ilim ve takvâsına hâlel gelmişse, tekâmül, iyilik ve ihlastan uzaklaşmışlarsa, ehl-i bâtılın onlar üzerine tasallut kurmaları kaçınılmazdır ve bu durum yine Allah'ın kevnî kanunları zımında gerçekleşir.

Hâkezâ Bediüzzaman, Müslümanları nefis, toplum ve âlemdaki İllâhî kevnî kânunların keşfi için çok çalışmaya teşvik eder.

⁸⁷ Zeydan, Abdülkerim, es-Sünen-i İllâhiyye, 13

⁸⁸ Nursî, S. Mektûbat, 449

⁸⁹ Nahl, 40

⁹⁰ Şatıbî, ayet-i kerimelerden hareketle "neticelerin vukûu her zaman sebeplere dayanır" tespitini yapmıştır.

Bkz. el-Muvâtakât, 2/212

⁹¹ Nursî, S. Mektûbat, 449

⁹² Nursî, S. Lem'alar, 170

⁹³ A.g.e., 171

"Kur'an'ın, târih-i beşerî ve İslâmiyenin tefsirinde ve beşerî olmayan âlemlerdeki kânunlarla ve varlıklarının sırlarıyla ilgili verdiği haberlerde temel hedef, arzun varisliğine hak kazanacak, halifelik ve şahidlik görevini ifa edecek, kuvvetli bir ümmetin kurulmasına dair vasıtaları onlara hazırlamaktır. Bunlara dikkat edilmiyeyip, yüz çevrilecek olunursa, gâyesi ve hakkı olan zafer, yerini bozguna ve zafiyete bırakır..."⁹⁴

"Bir bâtila vesile olmuş olursa bir hak, vakti ki galip olsa bir bâtila ki, olmuş o da vesile-i hak."⁹⁵

5- Tecrübi (müsbet) ilimlerde araştırma yapmaya teşvik

Bediüzzaman, ilmî sebeplere bağlanmanın, bunu "dest-i kudretin bir perdesi bilip riâyet etmenin"⁹⁶ önemi üzerinde dururken, böyle bir tutumun tevekkül anlayışına ters düşmemesi bir yana, niyet-i halisa ile bu yöne nazar etmenin fûnun-u ekvânı (fen ilimlerini), birer maârif-i İlahiye⁹⁷ dönüştüreceğini söylemektedir. Bu gerçeğin üzerinde önceki âlimler de durmuşlardır. Ancak Kur'an ve sünnet üzerinde yapılan araştırma ve incelemelerin belirli alanlarda yaygınlaşması, bu ilimlere layık olan yerin verilmemesine ve öğrenilmemesine sebep olmuştur.

Ulemâ-i ümmetten bir kısmının yanlış olarak düşündükleri "hakâik-i diniyye ile hakâik-i ilmiyye arasında tenâkuzun bulunduğu" iddiasına Bediüzzaman, nüsûs-u mukaddesenin hakikatlerinden hiçbirisinin hakâik-i ilmiyyeyle tearuz halinde olmadığı şeklinde cevap verir.⁹⁸

Bediüzzaman, "her bir kemâlin, her bir ilmin, her bir terakkiyatın, her bir fennin bir hakikat-ı âliyesi vardır ki; o hakikat bir ism-i İlahiye dayanıyor." görüşündedir. Diğer yandan, "(Allah) Âdem'e bütün isimleri öğretti" âyetini tefsir ederken, "umum kemâlat ve terakkiyat-ı beşeriyenin nihayetlerine ve en ileri hedeflerine sarâhate yakın işaret"⁹⁹ ederek teşvik ettiğini söylemekte, bu âyette insanlara şöyle seslenildiğini ifade etmektedir; "Ey benî Âdem! Sizin pederinize melâikelere karşı hilâfet dâvasında rüçhâniyetine hüccet olarak, bütün esmâyı ta'lim ettiğimden, siz dahi, mâdem O'nun evlatları ve vâris-i isti'dâdısınız; bütün esmâyı taallüm edip, mertebe-i emânet-i kübrâda, bütün mahlûkâta karşı, rüçhâniyetinizi liyakatınızı göstermek gerektir. Zira kâinat içinde, bütün mahlûkat üstünde en yüksek makâmâta gitmek ve zemin gibi büyük mahlûkatlar size musahhar olmak gibi mertebe-i âliyye size yol açıktır."¹⁰⁰

Enbiyâ ve rûsûle verilen hârika mücizelerden bahseden âyetlerin zimmî mânâlarını te'vil eden Said Nursî, bu âyetlerin Müslümanları esbâb-ı ilme (ilme ulaştırın sebepleri, vasıtaları) sarılmaları için teşvikte bulunduğunu söyler. Bu âyetler ona göre âdeta şöyle seslenmektedir; Ey Müslüman! Hangi asırda olursan ol, hangi imkânlarla

⁹⁴ Bkz. Kutub, Seyyid, Fi-Zılâli'l-Kur'an, 3/2425

⁹⁵ Nursî, S. Sözler, 677

⁹⁶ A.g.e. 292

⁹⁷ A.g.e., 674

⁹⁸ A.g.e., 325

⁹⁹ A.g.e., 244

¹⁰⁰ A.g.e., 244

sahip bulunursan bulun, ilerle ve ilme yapış. Bunu yaptığın takdirde, hem senin, hem bütün beşeriyetin önünde müthiş ufuklar açılacaktır. Böylece, tıpkı Hz. Mûsâ'nın mucizesi olan âsa gibi, "Rahmetin lâtif feyzi olan âb-ı hayatı, bir âsa ile bulabilirsiniz." Hz. İsâ'nın, Allah'ın inâyetiyle ölüleri diriltmesi gibi, "en müzmin dertlere dâhi derman bulunabilir. Arayınız, bulunuz. Hatta ölüme de muvakkat bir hayat rengi vermek mümkündür." Hz. Dâvud'un demiri yumuşatıp şekiller vermesi gibi, "siz de evâmir-i tekvîniyeye itaat etseniz, o hikmet ve o san'at, size de verilebilir." Hz. Süleymân'ın, taht-ı Belkîs'i celbetmesi gibi "rûy-u zemîni etrafıyla görmeye ve anlamaya çalışınız". Yine Hz. Süleyman'a kuşlarla konuşma kabiliyeti verilmesi gibi, "ekser kuşlar hüdûd-ü Süleymânî gibi birer münis arkadaş ve müti birer hizmetkar sûretini giysin." ¹⁰¹

Sünnetullah (İlâhî kanunlar) doğrultusunda keşfedilen tabii ilimler, hiç kimseyi ne yarıtır, ne de yoldan çıkarır. Ancak ilim, insanın îmânını ve yakînini ziyadeleştir-meme durumunda ise, ilimde ilerledikçe gaflet perdelerinin ziyâdeleşmesine sebep olur. ¹⁰²

Sonuç olarak; "Kur'ân, bin üç yüz sene evvel, istikbâlin zulümâtında müstetir ve gaybî olan semerât ve terakkiyât-ı insâniyeyi görüyor ve gördüğümüzden ve göreceğimizden daha güzel bir sûrette gösterir." ¹⁰³ Ancak medeniyet hârikaları hakkında sadece "gizli bir remz ile, hafif bir işâretle, zayıf bir ihtar ile iktifâ eder." ¹⁰⁴ Çalışıp çabalayarak Kur'ân'ın ilmî ufuklarını görme, elindeki irkân ölçüsünde sınırları keşfetme yolu insana açık bırakılmıştır.

6- Maddî alanda çalışmalar yapmaya teşvik

Said Nursî Risale-i Nur'da, insanları çalışmaya ve gayret sarfetmeye dair cesaretlendirirken, tembellik ve meşguliyetsizlikten şiddetle sakındırır. Atâlet, vücûd zımınında adem, yani hayat zımınında ölüm iken, çalışmak vücûdun hayâtı ve hayâtın yakazasıdır. ¹⁰⁵ Atâlette yaşayan kişi sathî nazarla bakıldığında rahat ve mutludur. Gerçekte ise, "ekseriyetle çalışanlardan daha ziyade zahmet ve sıkıntı çeker." ¹⁰⁶ Çünkü âtil kişi, hayatından devamlı şikayetçidir, ömrünün rahat ve eğlence içinde çabucak geçmesini ister. Hayat şartları bu isteğin gerçekleşmesine izin vermediğinde gücü, kudreti, emelleri ve ihtiyaçları baskı altında kalır. Olmaması halinde ise kalbi elem içinde kalır, bir şey düşünemez hale gelir. Hayatta ciddi bir şekilde çalışmak ve buna ilaveten Allah'a şükür ve hamd görevini yerine getirmek, istenilen ve faydası beklenen hedeflerin gerçekleşmesiyle ömrün semeredâr hale gelmesini sağlar.

¹⁰¹ A.g.e., 237-44

¹⁰² Nursî, S., Lem'alar, 69

¹⁰³ Nursî, S. Sözlür, 248

¹⁰⁴ A.g.e., 247

¹⁰⁵ A.g.e., 605

¹⁰⁶ Nursî, S., Lem'alar, 124

"Kanaat bitmez-tükenmez bir hazinedir" vecizesini değerlendiren Bediüzzaman, bu düsturu "mevcut mala iktifa, merğub (istenen) kanaat değil; belki dühimmet-liktir."¹⁰⁷ şeklinde bir açıklama getirirken kanaatın sınırlarını belirlemektedir.

Aynı konuda nebâtat, hayvanat ve cemâdat âlemlerini nazara verirken, evâmir-i tekviniyeye olan bağlılıklarını gösteren muntazam hareketlerini gözönüne sermekte, Müslümanların bunlardan ibret alarak çalışmaya dört elle sarılmalarını, böylece kâinattaki çalışma ve hareket temposuna ayak uydurmalarını istemektedir.

Bu anlatılanlar doğrultusunda Bediüzzaman'ın, kalkınma probleminin hallinde zarûrî kültürel bir unsur olarak çalışma mantığının oluşturulmasını¹⁰⁸ savunan Cezayir'li düşünür Mâlik b. Nebî ile aynı paralelde olduğunu söyleyebiliriz.

7- İslâm birliğine çağrı

Bediüzzaman vahdet-i İslâmiye özlemini duyarken, bunun için Müslüman ümmetin ortaya çıkması zarureti üzerinde durur. Diğer konuları olduğu gibi, bu mefhûmu da aklında ve kalbinde sağlam temellere oturtmuştur. Yüce İslâm ümmetinin umumuna birden intisabını kökleştirmiş, İslâmiyet yolundan ayırıp ilhad yoluna yönelten unsuriyet fikrinden¹⁰⁹ uzak olduğunu her fırsatta dile getirmiştir.

Eski Said lisanıyla tekrar tekrar dile getirdiği gibi, unsuriyete dayalı milliyetçilik fikri İslâm âleminde dış güçlerin tesiriyle kendini göstermiş, neticede temellerini ve esaslarını sarsacak seviyelere ulaşmıştır. Bu düşman düşüncé, bulaşıcı Avrupa hastalığıdır¹¹⁰ ve dessas Avrupa zalimleri bu hastalığın mikroplarını Müslümanlar içinde menfi bir sûrette uyandırmaktadırlar; tâ ki onları parçalayıp yutsunlar.¹¹¹ Bu düşüncé insaniyet açısından da kabulü gayr-ı kabildir, çünkü menfi milliyet fikri başkasını yutmakla beslenir, diğerlerine adavetle devam eder,¹¹² neticede Müslüman toplumlar arasında karşılıklı husûmeti ve nizâyı doğurur.

Menfi milliyet fikri, imân temellerine de uymamaktadır. Çünkü Müslümanların "Hâlıkı bir, Râzıkı bir, peygamberi bir, dîni bir, kiblesi bir, kitabı bir, vatani bir"dir.¹¹³ Bütün bu birlik noktaları aralarında yakınlaşmayı, tanışmayı ve yardımlaşmayı gerektirmektedir.

Bunların yanısıra, menfi milliyet düşüncesini ortadan kaldırıp, fikir birliğini sağlam esaslara dayandırmayı ve müşterek kardeşlik anlayışını ihyâ etmeyi gerektiren medenî, siyasî, iktisadî ve sosyal esaslara dayalı zaruretler vardır. En önemlisi, İslâm ümmetinin etrafı İslâm düşmanlarıyla çepeçevre sarılmasıdır.¹¹⁴ Bu durum İslâm şemsiyesi altında birarada bulunan Müslümanların, Batının desiseleriyle içlerine atılan

¹⁰⁷ Nursî, S., Sözlür, 676

¹⁰⁸ Mâlik b. Nebî, Kalkınmanın Şartları, 102

¹⁰⁹ Nursî, S., Mektûbat, 396

¹¹⁰ A.g.e., 59

¹¹¹ A.g.e., 59, 298

¹¹² A.g.e., 298

¹¹³ A.g.e., 243

¹¹⁴ A.g.e., 299

mezheb, dil, ırk, renk, milliyet farklılığı iddialarına¹¹⁵ karşı uyanık olmalarını gerektirir. Bediüzzaman böyle bir durum karşısında Müslümanlara şu uyarıyı yapmaktadır; "Ey ehl-i îmân! İhtiraslarınızdan ve husûmetkarane tarafgirliklerinizden kuvvetiniz hiçe iner; az bir kuvvetle ezilebilirsiniz."¹¹⁶ Aynı zamanda Müslümanların içinde buldukları şartlar da iç açıcı değildir. "Şimdi, en ziyade birbirine muhtaç ve birbirinden mazlum ve birbirinden fakir ve ecnebî tahakkümü altında ezilen anâsir ve kabâil-i İslâmiye içinde, fikr-i milliyetle birbirine yabâni bakmak ve birbirini düşman telakki etmek, öyle bir felakettir ki, târif edilmez."¹¹⁷ Bu hastalığın izalesi ancak birlikle olur ve böylece Batının hileleri sonuçsuz kalır. İslâm âlemi üzerindeki iktisadî baskısı ve sömürgesi ortadan kalkar ve geri kalmışlığın önüne geçilerek kalkınma sağlanır. İslâm birliğinin medeniyet hedefi, uzak olsa da işte budur. Va'd-i ilâhiye gönülden bağlanmak, geçmişteki ecdadın kurduğu medeniyetlerden ibret almak İslâm medeniyetine dönüş ümidini kuvvetlendirecektir. Medeniyet-i hâziranın Müslümanlara karşı tutumu değişir, Müslümanlar da kendilerine gelebilirlerse üzerlerine çöken sukût ve gerikalmışlık sebeplerinden kurtulurlar. Böyle bir ihtimal Batı düşüncülerinin çokları tarafından korkulu bir gerçek olarak kabul edilmektedir.

İslâmın yüce maslahatları üzerine unsuriyetin hâkimiyet kurması ve istilâ etmesinin tehlikesini gösterebilmek için tarihten şu delil getirilmektedir; "Emeviler, bir parça fikr-i milliyeti siyasetlerine karıştırdıkları için, hem âlem-i İslâmı küstürdüler, hem kendileri de çok felaketler çektiler."¹¹⁸ Aynı zararı, bizzat unsuriyet fikrinin kaynağı Avrupa medeniyeti de çekmiştir. "Avrupa milletleri, şu asırda unsuriyet fikrini çok ileri sürdükleri için, Fransız ve Alman'ın çok şââmetli, ebedi adâvetlerinden başka; harb-i umûmideki hâdisat-ı müdhîşe dahi, menfi milliyetin nev-i beşere ne kadar zararlı olduğunu gösterdi."¹¹⁹ Unsuriyetin açtığı büyük yaralardan Osmanlı devleti de nasibini almıştır. "Bizde ibtida-i hürriyette,—Bâbil kal'asının harabiyeti zamanında 'tebelbül-ü akvâm' tabir edilen 'teşaub-u akvâm' ve o teşaub sebebiyle dağılması gibi—menfi milliyet fikriyle Rum ve Ermeni olarak pek çok kulûpler namında sebeb-i tefrika-i kulûb, muhalif mülteciler cem'iyetleri teşekkül etti."¹²⁰

İslâm âleminde iki büyük taife halinde bulunan sünniler ve şîler konusunda da Müslümanları uyararak Bediüzzaman, bunlar arasında mezheb kılıfıyla çıkacak kanlı bir çatışmadan, devamlı bekleyiş içindeki ilhad kamplarının istifade edeceğini söylemiştir. Şeriat-ı mu'tebere esasları üzerine bina edilemeyecek seviyedeki niza' sebeplerini ortadan kaldırmaya çağırırken, bu iki kesime şöyle seslenmektedir; "Ey ehl-i hak olan Ehl-i sünnet ve cemâat! *Ve ey Âl-i beytin muhabbetini meslek ittihaz eden alevîler!* Çabuk bu mânâsız ve hakikatsiz, haksız, zararlı olan nizâi aranızdan kaldır-

¹¹⁵ Richard Nixon'un, İslâm âlemindeki ihtilafı, ayrılıkları gösteren hazin haritanın yer aldığı "Eldeki Fırsat" ismini eserine bakınız.

¹¹⁶ Nursî, S., Mektûbat, 249

¹¹⁷ A.g.e., 299

¹¹⁸ A.g.e., 299

¹¹⁹ A.g.e., 299

¹²⁰ A.g.e., 299

nız. Yoksa şimdiki kuvvetli bir sûrette hükmeyleyen zındıka cereyanı, birbirinizi diğeri aleyhinde âlet edip ezmesinde istimal edecek.”¹²¹

Bediüzzaman, İslâmî medreselerin, kitap ve sünnetteki bazı nassları anlamak ve onlardan hüküm çıkarmak bakımından farklı yollar kullanan, bu nassları çeşitli ictihâdlar doğrultusunda yorumlayan, İslâmî da'vetin tebliğinde ve toplumun ıslahında farklı yollar ve vesileler kullanan, Batı medeniyetine karşı olan tutumlarında farklılıklar gösteren kesimlerin ehl-i sünnet dairesi zımında kabul edecekleri îmânî, akî ve nefsi esasları koymuştur. Aralarındaki tefrika ve husûmet sebeplerini uzaklaştırmak, soğukluğu ve dargınlığı kaldırmak, onları tevhid ve vahdet sancağı altında toplamak, güçlerini gelişme ve tekâmül yolunda birleştirmek, Kur'an'a dayalı anlaşma, teâvün, emr-i bi'l-ma'ruf ve'nehy-i ani'l-münker mefhumlarını canlandırmak için çalışmıştır. Bunları sağlayan esasları şöyle sıralamıştır;

- 1- Müsbet hareket etmek.
- 2- Daire-i İslâmiyet içinde , hangi meşrepde olursa olsun, medâr-ı muhabbet ve uhuvvet ve ittifak olacak çok râbıta-i vahdet bulunduğunu düşünerek ittifak etmek.
- 3- Haklı her meslek sahibinin, başkalarının mesleğine işmemesi.
- 4- Ehl-i hakla ittifak, Tefvik-i İlahinin bir sebebi ve diyânetteki izzetin bir medârı olduğunu düşünmek.
- 5- Müslümanlar arasında bir şahs-ı mânevî oluşturmak.
- 6- Hakkı, bâtılın savletinden kurtarmak.
- 7- Bunun için nefsin ve enâniyetini, yanlış düşündüğü izzetini, ehemmiyetsiz reketkarane hissiyatını kazanmak ve ihlâsı elde etmek.¹²²

8- Aslı değerlerle muâsır değerlerin birbiriyle tevfiği (bağdaştırılması)

Bediüzzaman, “İslâmiyetin esasları o kadar derindir ki; felsefenin en derin esasları onlara yetişmez, belki sathî kalır”¹²³ hükmünü tespit ettikten sonra, İslâm ümmetinin îmânî, fikrî ve medenî temellerini muhafaza zarureti üzerinde durmuştur. Bizzat kendisi aslı değerlerin savunması mücadelesine girerek, bu değerlerin şartlarını yerine getirme ve sınırlarını belirleme işinde yol göstermiştir. Kendi içinde bulunduğu şartların değişmesiyle, eserlerinde ele aldığı konular da değişmiş, ancak hiçbir zaman İslâmî Batı istilâlarıyla müdafaa yoluna başvurmamıştır. Çünkü böyle bir müdafaa şekli, Batının kültür, program ve nazariyelerinden bazılarını teslim olmaya zorlayacaktır. Felsefe-i beşeriyenin ve hikmet-i Avrupalıların düsturlarını kısmen kabul edip, onların silahlarıyla onlarla mübâreze etmek isteyenlerin, bir derece onları kabullenmek zorunda kalacaklarını, hatta bir kısım düsturlarını, fûn-ü müsbete sûretinde lâyetezelzel teslim edip, o sûretle İslâmiyetin hakiki kıymetini göstereme gibi durumların yaşandığını¹²⁴ dile getirmektedir.

¹²¹ Nursi, S. Lem'alar, 26

¹²² A.g.e., 151

¹²³ Nursi, S., Mektûbat, 413

¹²⁴ A.g.e. 413

Bu yeni düşünce tarzından hareketle, Allah'a ve O'nun esma-i hüsnasına îmân esası üzerine kâim akâid-i İslâmiye temellerini arzetmeye başlamış, usûl-i îmâniyeyi Kur'ânî metodlarla, muâsir insanların anlayacağı örneklerle, gerçekçi bir yaklaşımla, kelâmî üslûplardan ve ihtihâdî tariflerden kaçınarak açıklamıştır. Bu gayretlerin neticesi olarak, çok sayıdaki Nur talebesinin îmânlarının muhafazasında, materyalist felsefenin, masonluğun ve dinsizliğin saldırılarından kurtarılmasında Allah'ın tevfikine mazhar olmuştur. Bunlardan hiç birisi, İslâm toplumunun maddî ve teknik alanlarda ilerleme, çağdaş medeniyet seviyesine ulaşma peşinde koştuğu bir dönemde, medenî ve ictimâî kopmalara sebebiyet vermemiş veya sûfilerin uzleti gibi bir kenara çekilmemiş, başkalarının emellerine âlet olmamışlardır.

İctimâî alanda Bediüzzaman, faaliyetlerini daha ziyade İslâmın sosyal düşünce yapısını ve İslâma dayalı insâniyet fikrini açıklamak üzerinde yoğunlaştırmıştır. Unsuriyet (ırkçılık) fikrinin bünyeye yabancılığını, bu düşüncenin hak ve adâlete meyyal olan insaniyet fitratından kaynaklanmadığını, tekâmül, birlik içinde çok çeşitlilik, sâbit değerler dairesinde maslahatların tebedülü üzerine kurulu bir bünyeye sahip olan ictimâî vücûd-u insânî gerçekleriyle hiç bir bağlantısının olmadığını ortaya koymuştur. Diğer yandan dîni milliyetle takviye etmek için, "zaafa düşmüş din şecere-i nûraniyesini, milliyet toprağında dikmek, kuvvetleştirmek istiyoruz" diyenlere karşı, bu düşüncenin yanlışlığını şu cevabıyla göstermiştir; "Hakikat-ı kâinat içinde kökü yerleşmiş ve hakaik-i kâinata kökler salmış olan şecere-i tûba-i İslâmiyet; mevhum, muvakkat, cüz'î, husûsi, menfî belki esassız, garazkâr, zulûmkâr, zulmânî unsuriyet toprağına dikilmez! Onu oraya dikmeye çalışmak, ahmakâne ve tahripkârâne, bid'akârâne bir teşebbüstür."¹²⁵ Aynı şekilde bu sonuçsuz bir ameliyedir ve o kadar da zararlıdır. "Unsuriyet fikri, firenk illeti gibi zararlı bir illettir."¹²⁶

Köklü uhuvvet-i İslâmiye ile unsuriyet ve şahsî menfaatler üzerine kurulu kardeşlik arasında bir kıyaslama yapan Bediüzzaman, birincisinin sadıkâne, hakikî ve bütün ümmet-i İslâmiyeyi içine alacak kadar geniş, ikincisinin ise mecazî, gayr-i hakikî ve muvakkat olduğunu,¹²⁷ böyle bir kardeşliğin belirli bir topluluk ve kavimle sınırlı kalacağını söylemektedir.

Târihî görüş açısından Bediüzzaman'a göre aslî değerlerin mânâsı, târihin derinliklerinden asr-ı hâzıra kadar uzanan, bu günün insanlarını atalarının hususiyetlerine taşıyan "cadde-i kübrâ"¹²⁸ üzerinde yürümektir. Bu yüzden Bediüzzaman, İslâmın en güzel şekilde şahsiyet kazandırdığı, en üstün meziyetlere sahip kıldığı, en hayırlı özelliklerle şekillendirdiği, en harika medeniyetleri kurmada destek olduğu ve bu yolla insanlığa en güzel meyveleri kazandırmasına sebebiyet verdiği İslâm ümmetinin tarihle arasındaki bağları koparmanın tehlikesinden bahsetmektedir. Âlem-i İslâm ancak mezkur cadde-i kübrâda gidebilecekken, muâsırlaşma, modernleşme, dışa açılma adı altında Müslümanların târihle bağlarının koparılmasıyla, "başka hususi ve dar caddelere" sevk edilerek "idlâl edilmiş" olacaklardır.¹²⁹ Çünkü câzibeli

¹²⁵ A.g.e., 411

¹²⁶ A.g.e., 396

¹²⁷ A.g.e., 396

¹²⁸ A.g.e., 406

¹²⁹ A.g.e., 406

görülen bu istilahlar, aslında Müslümanları Batının lokması haline getirmekten başka bir anlam taşımaz. Eğer bir Müslüman, “medâr-ı şeref tanıdığı bütün ecdadını ve medâr-ı iftihar bildiği bütün geçmişlerini ve rûhen nokta-i istinad telakki ettiği selef-i sâlihinin cadde-i nûranilerini terkedip heveskârâne, hevâperestane, riyakârâne, şö-retperverâne, bid’akârâne işlerde ve harekatta bulunsa hadsiz bir cemaatin nazarında esfel-i sâfiline düşer. Ehemmiyetsiz ve müstehzi ve hezeyancı bazı serserilerin nazarında muvakkat ve menhus bir mevki kazanır.”¹³⁰

Bediüzzaman Said Nursî, Türkiye’deki şeâir-i İslâmiyenin yok edilmesi, sûretinin ve dilinin değiştirilmesi gayretleri önünde engel teşkil etmiştir. Zira, bu değişim asli ihtiyaçtan kaynaklanmadığı gibi, müteber bir zaruret-i ictimaiyeden de kaynaklanmamaktadır. Bütün gayretler, bazı Batı hayranlarının “ecnebi inkılapçılardan aldığı meş’um bir fikir”den¹³¹ doğar. Bununla birlikte, İslâm tarihiyle—bütün tenakuzları, farklı özellikleri ve kendi aralarında çekişmeleri olan—Avrupa tarihini kıyaslamak da doğru olmaz. Bütün beşerî, zamana ve mekana bağlı hususiyetleriyle İslâm ümmeti diğerlerinden çok farklıdır. Bu durumda Hıristiyanlıkta olduğu gibi, İslâm’da da değişiklikler yapmanın, Kur’ân’ı Türkçeye tercüme ederek ibadetleri bu şekilde yerine getirmenin gerçekte bağdaşır tarafı yoktur. Özellikle dillerin doğuşları, gelişmeleri ve kelimelerinin ifade ettiği mânâların farklı oluşuyla, esrârı, belâgati, veciz ifadeleriyle erişilmez olan Kur’ân’ın üslûbunu¹³² o dillere aynen çevirmenin imkânsızlığı anlaşılacaktır. Hatta ezan ve namaz kelimelerinde de aynı durum geçerlidir.

Ümmetin asli değerlerinin muhafazası zarureti dile getirirken, bunun olmaması halinde ümmetin birbiriyle ayrılığa düşeceğine ve taklit anlayışıyla böyle bir yola girmenin tehlikeli oluşuna işaret etmekte ve sormaktadır; “Acaba bid’aları icad etmekle o kâfile-i uzmâdan inhiraf eden; nereden nur bulabilir, hangi yoldan gidebilir?”¹³³ Bunun yanısıra Batının akli ve ruhî yapısına, toplum hayatına umumen uyan esasların şark insanına uymadığını şu şekilde ifade etmektedir; “Asya akvâmını intibâha getirecek, terakki ettirecek, idare ettirecek; din ve kalptir. Felsefe ve hikmet ise, din ve kalbe yardım etmeli, yerine geçmemeli.”¹³⁴

Muâsırlaşmanın getirdiği bir takım şartlardan dolayı ihtiyaçları karşılayacak ictimâî hâdlarda bulunma konusunda, manilerin ortadan kalkması ve böyle bir ameliyenin gerçekleşmesi için şartların hazır olması durumunda bu yolun kullanılacağı belirtilmiştir. Ancak bu ameliyenin takyidi ve özel şartlarda ele alınması gerekir.¹³⁵ Bununla birlikte Kur’ân’ın “her asırdaki tabakat-ı beşerin herbir tabakasına göre güya doğrudan doğruya o tabakaya husûsi müteveccihtir, hitab ediyor” özelliğini dikkate alırsak, ictimâî yoluyla her asrın insanına Kur’ân’ın hitap şeklinin anlaşılması gerekliliği görülecektir. Çünkü “zaman ihtiyarlandıkça, Kur’ân gençleşiyor; rumûzu

¹³⁰ A.g.e., 388

¹³¹ A.g.e., 407

¹³² A.g.e., 371

¹³³ A.g.e., 370

¹³⁴ A.g.e., 300

¹³⁵ Bkz. İctihâd Risâlesi

tavazzuh ediyor.”¹³⁶ Aynı şekilde cumhür-u ulemâ da, fikri anarşiye düşmemek, insanları yanıltmamak, yanlış görüşler ileri sürmemek şartıyla ictihâd yolunun doğru bir şekilde kullanılması taraftarındırlar.

9- Müslüman ferdin ahlâkî yapısının yenilenmesi

Said Nursî gözünü Müslümanın ahlâkî manzûmesini ahkâm-ı İslâmiyeye uygun bir şekilde yeniden bina etme hedefine dikmiştir. Ruhun tezkiyesi, temizlenmesi ve kuvvetlendirilmesi tamamlanmadıkça yapılan ameller ve gayelerde hâlel meydana gelir. Böyle olduğu takdirde, İslâm ümmetinin diğer müessesese ve alanlardaki faaliyetlerinde ahlâkî dengeyi sağlaması imkânsızlaşır.

Eserlerinde geliştirmeye çalıştığı ahlâk, toplumdaki zayıf unsurlar için bir rahmet kaynağıdır; tıpkı yaşanan anne-babalara, hastalara, ihtiyaçlara karşı olduğu gibi. Zikredilen bu konuların hassaten işlendiği müstakil risaleleri telif etmiştir. Meselâ; Bir çok yerlerde tekrarlanan bela ve elemelere karşı sabır, kurulu aile hayatının ahlâkî yapısının “samimi ve ciddi ve vefadarane hürmet”¹³⁷ prensibiyle muhafazası, toplumun bağlarının kuvvetlendirilmesi, îmân ile toplum birliğinin sağlanması ve hayat-ı ictimaiyeye zararı âyân-beyan ortada olan tefrikanın¹³⁸ ortadan kaldırılması, ahlâkî gerileme, yüksek değerlerin terkedilerek “ben tok olduktan sonra başkası açlıktan ölmüş bana ne” şeklinde ifade edilen bencilik gibi topluma zarar veren gelişmelere karşı savaş açılması, “sen çalış ben yiyeyim, sen yorul ben dinleneyim”¹³⁹ gibi hırs ve haksızlıkları doğuran anlayışın reddedilmesi vs.

Medenî İslâm ümmeti görüşünü, “hayatta düstûr-u cidal yerine, düstûr-u te-âvün; gayede menfeate bedel fazilet ve Rızâ-yı İllâhîyi esas tutmak, cemaatların rabitalarında unsûriyet, milliyet yerine râbita-i dinî, sınıfı ve vatanîyi kabul etmek”¹⁴⁰ prensipleri üzerine kurmuştur.

İlmî buluşlar doğrultusunda amel etmek konusunda, bu buluşların ahlâkî hedeflere ulaşmada kullanılması görüşünü savunmuştur. Çünkü ilimler manevî delaletleriyle Esmâ-i Hüsnâ'nın ufuklarını açığa kavuşturur ve bu ilimlerle îmânın gereklerine uygun olarak amel etmek gerekir.

İlimlerin yorumu ve yorumlamadaki felsefesi şöyledir; “Her bir kemalin, her bir ilmin, her bir terakkiyatın, her bir fennin bir hakikat-ı âliyesi var ki; o hakikat, bir İsm-i İllâhîye dayanıyor. Pek çok perdeleri ve mütenevvi tecelliyatı ve muhtelif daireleri bulunan o isme dayanmakla o fen, o kemâlât, o san'at; kemâlini bulur, hakikat olur. Yoksa yarım yamalak bir sûrette nâkis bir gölgedir.”¹⁴¹ Böyle bir durumda ilim insanları îmândan ve ahlâktan ayırarak, şerre ve yıkıcılığa yöneltir.

Bediüzzaman'a göre ahlâkın îmânî kökleri bulunur. İmânsız ahlâk düşünilmez. Bütün güzel hasletlerin olduğu gibi şecaatın kaynağı îmân ve ubûdiyettir. Bütün

¹³⁶ Nursî, S. Sözler, 447

¹³⁷ A.g.e., 89

¹³⁸ Nursî, S., Mektûbat, 247

¹³⁹ A.g.e., 252

¹⁴⁰ Nursî, S., Sözler, 119

¹⁴¹ A.g.e., 244

kötülüklerde olduğu gibi korkaklığın kaynağı ise, dalâlet ve sefahettir."¹⁴² Bediüzzamanın ahlâk görüşü tamamıyla gerçekçidir, çünkü hayatı yönlendiren esasları izale etmez, bilakis onları "hayır işlerine" yönlendirir. Böylelikle ona imtisal ahlâk-ı hamîdeye menşe', hikmet ve hakikate muvafık olarak saadet-i dâreyne medâr olur.¹⁴³

10- Müslümanda güzel duyguların ortaya çıkarılması

Bediüzzaman, Müslümanın nefsinin terbiye etmesi, güzellik duygularını yüceltmesi, anlayışını ilerletmesi ve şeffaflaştırması için kâinatın güzelliklerine, niyahetsiz cemâl ve kemâl örnekleriyle dolu, nihayetsiz zînetli ve hârika tablolara bakmasını¹⁴⁴ öngörür. Bu kevnî güzellikler, her bir varlığın Esmâ-i Hüsnâ'nın nihayetsiz güzelliklerine mazhar olma kabiliyetleri nisbetinde fitrî lezzete nail olurlar.¹⁴⁵

Bediüzzaman'ın, Müslümandaki güzellik hislerini parlatma gayretleri, bunun Allah'ın filleri, sıfatları ve Esmâ-i Hüsnâ'sına imân ve bu konuda derinlemesine düşünmeye bir vesile olması sebebiyledir. Dünyevî güzellik, "Sâni' ve faillerinin vücûd-u ef'aline ve esmasının vücûduna ve evsâfının vücûduna ve şuûnat-ı zâtiyesinin vücûduna ve Zât-ı akdesinin vücûb-u vücûduna kat'î bir sûrette delalet"¹⁴⁶ etmektedir. Ancak, Allah'ın kudsî cemâli, mümkinatın ve mahlûkatın hüsünlerine benzemez, hadsiz derecede daha âlidir."¹⁴⁷

Diğer yandan Bediüzzaman, hissî, akli ve rûhî güzellikler veya zâhirî ve bâtinî güzellikler arasında dengeyi muhafaza etmiştir. Böylelikle Müslümanın mânevî güzellikler hesabına maddî zevklerde boğulmaması, asâlet-i insaniyesini kaybetmemesi sağlanmıştır. Bu anlayış muâsir medeniyetle İslâmın dengeli programı arasındaki farkı gösterir. "Meselâ; imânın güzelliği ve hakikatın güzelliği ve nûrun hüsnü ve çiçeğin hüsnü ve rûhun cemali ve sûretin cemali ve şefkatin güzelliği ve adâletin güzelliği ve merhametin hüsnü ve hikmetin hüsnü ayrı ayrı oldukları gibi..."¹⁴⁸ Hâkeza bu anlayışla güzelliklerden zevk almak, Müslüman şahsiyetin ve ümmet-i İslâmiyenin teşekkülünde, muâsir İslâm kültürünün esas bir unsuru olarak kabul edilmiştir.

¹⁴² A.g.e., 16

¹⁴³ Nursî, S., Mektûbat, 30

¹⁴⁴ Nursî, S. Şuâlar, 22

¹⁴⁵ A.g.e.

¹⁴⁶ A.g.e., 61

¹⁴⁷ A.g.e., 62

¹⁴⁸ A.g.e., 62